

Ungdomars självmord och samhällets existentiella kris

I sin senaste bok "Vart är världen på väg?" ger Karl-Erik Edris en omfattande genomgång av den västerländska civilisationen i ett historiefilosofiskt perspektiv. Vad som styr samhällets utveckling och i mer övergripande form civilisationers uppgång, tillväxt och undergång. En civilisation måste enligt Edris bygga på en "civilisationsbärande vision" som ger trovärdiga svar på eviga mänskliga frågor om livets och människans yttersta natur, mening och mål – de existentiella dimensionerna av en världsbild - men också en bild av evolutionens mönster som innefattar föreställningar om människans roll och destination i skapelsen, mänskligt samspel och om hur samhället bör organiseras. När Romarriket föll sönder var det Jesu lära som hade kraften att bli en sådan vision som hela det västerländska samhället byggde på. Edris menar dock att Jesu sanna lära, om att vi alla kan uttrycka gudomlig ovillkorlig kärlek i kraft att vi är skapade till den kärleksfulle Gudens avbild, var för avancerad för den tidens människor som ännu levde i ett arkaiskt medvetande och inte var individualiserade jag. Så det blev istället en förenklad teologisk förhandlingsprodukt, som han kallar "kyrkokristendomen", som blev den bärande visionen, där det centrala är frälsning genom tro på Jesus Kristus.

Tidigare och i andra kulturer hade man en cyklisk historiesyn - efter en guldålder kom svåra tider och sedan en ny guldålder. I Augustinus tappning blev historien däremot linjär - Jesus var unik och historien var en utveckling mot ett hinsides paradiset, dvs. vi skulle utan klagan stå ut med livets orättvisor före döden och få riklig kompensation först i nästa tillvaro. Den synen kom att bidra till fritt spelrum för våra dåliga sidor med maktkamp och ekonomiska orättvisor och politiskt förtryck. Jesu lära om själens befrielse och ovillkorliga kärlek i livet här och nu stelnade i teologiska dogmer och en kyrka som tjänade den förtryckande makten. Därför var upplysningstiden, med betoning på människans befrielse genom egen kraft och en vetenskap, som befriade oss från religiös vidskepelse och istället betonade frihet, jämlikhet och broderskap, ett stort steg framåt.

Vi skulle bygga en bättre värld för alla i det här livet, före döden, genom oändliga vetenskapliga upptäckter, som gav oändliga teknologiska lösningar och evig ekonomisk tillväxt. Edris kallar denna syn som sköt kyrkokristendomen i sank för "drömmen om det rationella paradiset". Tidigare historiesyn hade en teleologisk förklaring, dvs. det fanns ett mål och därmed en mening med utveckling, som i kristna termer var ett på Guds nåd grundat paradiset efter döden. Upplysningstiden ville göra upp med all denna vidskepelse och allt skulle utgå från människans egen förståelse och kraft genom dess högsta form vetenskapen.

Här blir Edris analys verkligt spännande. Han visar på att denna idé om att för gott utrota religiös vidskepelse ändå kom att i det fördolda hålla kvar den teleologiska förklaringen men i sekulariserade termer. Det var inte längre Gud som satte målet utan evig ekonomisk materiell tillväxt. Men likväl var det ett mål för utvecklingen. Naturligtvis var det bra att det blev fokus på att förbättra livet i denna värld före döden. Men Edris menar att drömmen om det rationella paradiset blev en pseudoreligion som med Mammon i högsätet predikade evig ekonomisk och materiell tillväxt medan vetenskapen samtidigt lärer sig med en materialistisk tolkning om att livet egentligen bara var en slump utan mening. Drömmen om det rationella paradiset är visserligen en nödvändig bro till en ny civilisation men räcker inte som ny civilisationsbärande vision då den helt saknar trovärdiga och existentiellt bärande svar på människans eviga frågor om "vadan och varthän", meningen med livet, målet och försoning med lidandet. Edris menar, och

jag tror han har helt rätt, att vi nu står inför slutfasen i ett civilisationsskifte som, i likhet med Romarrikets sönderfall, innebär allvarliga kriser och stora risker men varur det kan uppstå en ny civilisation för en fortsatt djupgående mänsklig utveckling. Problemet är att det ännu inte finns den nödvändiga civilisationsbärande vision som, enligt Edris historiefilosofiska syn, behövs för att kunna ge en klar riktning för samhällets förändring och vi lever i en tid av djup osäkerhet och ångest inför alla hot vi ser men inte vet hur vi ska hantera.

Att se denna djupa existentiella ångest inför en alltmer oviss framtid som orsak till tilltagande psykisk ohälsa ger enligt min mening bättre förståelse och insikt om lösningar. Det handlar inte om nya och tilltagande sjukdomar, där de populäraste och nästan allenarådande idag är s.k. ”neuropsykiatriska sjukdomar”, med föregivet biologisk grund i hjärnans vindlingar. Och denna djupa existentiella ångest kan definitivt inte fördrivas med mediciner. Den kan dövas men det leder till beroende och stora risker om inget görs åt den verkliga orsaken.

Det obehagliga faktum att ungdomars självmord inte minskat, medan det gjort det bland vuxna, kan förstås utifrån denna ångest för framtiden. När det gäller miljögifter anrikas de uppåt i näringskedjan. När det gäller problem i samhället hamnar en större tyngd på barn och ungdomar: dels ska de bära sin egen ungdomsutveckling och dessutom stress i en alltmer kaotisk skola, dels tyngden av föräldrars, pga. orättvisor och arbetslöshet skapade, ohälsa och ekonomiska problem och dels och kanske viktigast är de barnen och ungdomarna som ska ta över vårt framtida samhälle, där det alltså inte finns någon trovärdig vision av hur det ska gå och inte ens att det går bra. Inför denna tyngd och mörka bild kan tankar på självmord kännas befriande, underbyggda av den officiella materialistiska tron att man kan slippa ifrån allt genom att ta livet av sig. När jag möter ungdomar med självmordstankar ställer jag frågan - vad *tror* du det skulle vara för fördel med självmord? Nästan alla svarar ”Att slippa ifrån allt”. Jag frågar då - *hur* vet du det- *hur* vet du att du slipper ifrån allt om du tar livet av dig? Detta räcker oftast för att sedan kunna fokusera på nackdelar och problemlösning. Det är i grunden ingen som vill dö utan det är just att de inte ser någon lösning på sina problem, som vidmakthåller självmordstankar som en pseudo lösning. Förutom våra mänskliga problem med kärlek, relationer, sjukdomar och trauman väger här den existentiella ångesten för framtiden tungt. För att förebygga självmord är det viktigt att våga tala om dessa tankar. Den existentiella ångesten kan vi endast möta människa till människa. För detta behövs mer människor i vård och skola, inte dränerande vinster. Det finns forskning från Florida som visat att genom att anställa fler kuratorer i skolan minskade antalet självmord med 90 %. Men i allmänhet pratar vi inte gärna om ångesten för framtiden för få har något positivt att säga.

Edris bok är dock en optimistisk bok som ger hopp om en god samhällsutveckling och som också kommer till hjälp för att förjaga den existentiella ångesten. Han ger sin, på historiefilosofin baserade, intuitiva syn på vad den nya civilisationsbärande visionen kommer att innehålla. Han visar på nödvändigheten och möjligheten att vara efterklok i förväg - att lyssna in framtiden och låta den vägleda oss i nuet, alltså ett återupprättande av en teleologisk, målstyrd utveckling. Att framtiden kan orsaka händelser i nuet tycks emellertid strida mot lagen om att orsak ska komma före verkan. Här vill jag dock ge Edris mitt fulla stöd. Det finns en, visserligen än så länge liten, grupp fysiker som visat att det går att utvidga Einsteins relativitetsteori, till t.ex. en rumtid, med tre rums och tre tids-dimensioner, vilket tillåter överljushastighet. Det anses dock problematiskt att överljushastighet just gör ordningen mellan orsak och verkan relativ, beroende på system eller observatör. Men det är faktiskt en tillgång till att förstå medvetandet. När jag skriver denna text är det en korrekt beskrivning av en hjärnforskare, de s.k. tredjepersons perspektiv, att säga ”det

går att mäta förändringar i Jans hjärna som styr muskler så fingrarna trycker på tangentbordet så att denna text skrivs”. Men det är en lika korrekt beskrivning av mig, det s.k. första personspektiv, att det är min tankeupplevelse av just denna text, som en framtida möjlighet, som existerar i framtiden, som är orsaken till förändringarna i min hjärna, dvs. i mitt perspektiv är det framtiden som påverkar nuet.

Edris nämner förutom meditation en enkelt beskrivbar, men mycket verksam, övningsväg, för att stärka vår förmåga att lyssna in framtiden, att lyssna på det själiska eller samvetets röst - att öva på hjärtats dygder: uppskattning, medkänsla, förlåtelse, ödmjukhet, förståelse och mod. Dessa kan vi alla öva på här och nu. Det är glädjande att märka hur lite som behövs för att skapa goda kontakter genom att i varje vardagssituation visa uppskattning och det kostar ingenting!

Edris vågar sig också i någon mån på vad den nya civilisationsbärande visionen kan innehålla. Han menar att alla religioner kommer att kunna samverka och att det även blir en samverkan mellan religion och vetenskap, tro och vetande. Det är lätt att inse att detta, om detta är möjligt och kan förverkligas, kommer lösa många konflikter och också bli en positiv kraft. Han tror att det kommer komma ett vetenskapligt bevis för själens existens och att detta bevis kommer ge grunden för en syntes mellan vetande och tro, kanske inom 50 -100 år. Även här tror jag Edris har god intuition.

Vid starten 1994 av Towards a Science of Consciousness, en årlig tvärvetenskaplig konferens

för medvetandeforskning satte den då unge okände filosofen David Chalmers fokus på medvetandeproblemets kärna. ”The easy problems” rör främst olika kognitiva funktioner och beteenden, som av allt att döma kan förklaras med hjärnan. ”The hard problem” är att förklara själva den *medvetna upplevelsen*. Även hjärnforskare skriver 2003:

”Ingen har kommit med någon rimlig förklaring hur upplevelsen av det röda i rött skulle kunna uppstå genom hjärnans aktivitet”. (Francis Crick, Christof Koch) (min övers.)

Och David Chalmers, numera filosofiprofessor, inleder sin senaste bok om medvetandet, *The Character of consciousness* 2010, med ”Det finns inget som vi känner så intimt som medvetandet, men inget som är så svårt att förklara”. (min övers.)

Enligt Chalmers är the hard problem unikt genom att det går bortom beskrivning av hur vi utför funktioner (beteende), då frågan kvarstår varför dessa funktioner åtföljs av upplevelser. Därför kan inte de vanliga metoderna i kognitiv vetenskap och neurovetenskap förklara medveten upplevelse. Vi måste istället se medveten upplevelse som fundamental, precis som massa, laddning, rum och tid.

I Vetenskapens värld (150420, <http://www.svt.se/nyheter/vetenskap/medvetandet-ar-en-formel>) uttrycker också Christof Koch denna syn och tar även upp psykiatern Giulio Tononis matematiska teori för hjärnan. Då Tononi och Koch presenterade denna teori på Towards a Science of Consciousness 2014 (http://www.svenskpsykiatri.se/Svenskpsykiatri/2015/PilottiKonferensrapport_langre.pdf) betonade de att alla mätningar av hjärnprocesser i levande hjärnor bara kan ge korrelationer, men ingen förklaring, till medvetandet. Det finns också en liten grupp forskare (t.ex. <http://www.consciousness.it/>) som menar att våra sinnesupplevelser inte är i hjärnan. Men om nu sinnesupplevelser inte är i huvudet utan i kroppen eller rummet omkring oss,

var är då minnet och tankar lokaliserade? Inte i rummet nu! Utifrån en realistisk syn på verkligheten(existens oberoende av observatör) kan man visa att rumtiden är ontologiskt fyrdimensionell, dvs. allt som hänt och ska hända finns redan i rumtiden (se ref till svenskpsykiatri ovan). Det pågår arbete med en teori om att hjärnan inte skapar medvetandet utan begränsar det och att (vissa) medvetna upplevelser då kan existera utan en hjärna, vilket väl närmar sig att det existerar en oberoende själ.

Som både naturvetare och psykiater anser jag att den vetenskapliga metoden är den bästa för att avgöra vetenskapliga frågor. Men det finns också en kompletterande väg till kunskap, som också är helt nödvändig inom de områden dit vetenskapen inte når, t.ex. kärlekens och trons område, - intuitionen, poesins eller hjärtats väg. Genom denna väg kan vi alla mer eller mindre klart lyssna in framtidens kunskap och som Edris säger låta frön från framtiden slå rot i nuet och bli en verkande orsak nu.

Den genomgripande förändring i civilisationsutvecklingen som Edris menar att vi står inför är av samma art som när en larv förpuppas för att transformeras till en fjäril. Larven kämpar för sitt liv men kommer oundvikligen att dö genom att den framtida existensen av fjärilen blir en verksam kraft i nuet för denna transformation, som för larven är katastrofal. Men för utvecklingen är det en verklig uppståndelse, ett nytt mål och en ny högre, i frihet flygande, mening med livet - att i Jesu efterföljd – ”Sannerligen, jag säger er: den som tror på mig, han skall utföra gärningar som jag, och ännu större”(Joh!14:12) - förverkliga den allomfattande kärlekens rike.

Jan Pilotti
leg läkare, ungdomspsykiater
fil. kand. matematik, teoretisk fysik

pilotti.jan@telia.com

<http://www.drpilotti.info/>